

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра образотворчого мистецтва

КОНЦЕВИЧ ІЗАБЕЛЛИ ЗБІГНІВНИ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

на тему:

«ВСЕСВІТ ПИСАНКИ»

об'ємно-просторова композиція

Спеціальність 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Освітньо-професійна програма: Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

ВАХРАМСЬВА ГАЛИНА ІВАНІВНА,

старший викладач кафедри образотворчого мистецтва

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 13

засідання кафедри образотворчого мистецтва

від 21.05. 2025 р.

Завідувач кафедри:

(Г. І. Вахрамєєва) Вахрамєєва Г.І.

Луцьк – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВСЕСВІТ ПИСАНКИ: ІСТОРІЯ, СИМВОЛІКА ТА МИСТЕЦТВО	
1.1. Історичний розвиток писанкарства.....	5
1.2. Символіка писанкових орнаментів та кольорів у культурній традиції українців.....	7
1.3. Особливості регіонального писанкарства України	18
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ТА ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ	
2.1. Формування творчого задуму, етапи ескізування	22
2.2. Техніко-технологічна частина, виконання дипломної роботи	26
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	34

ВСТУП

Актуальність теми. Від початку незалежності нашої держави, важливо розвивати та відроджувати українську культуру. Писанка це не лише про витвір декоративного мистецтва, це про сакральну символіку, шанування минулого та відкриття нових сенсів в знайомих символах. Для розповсюдження коду нації, як національну ідентичність, виготовлення об'ємно-просторової композиції в техніці писанки може зафіксувати в собі історичну традицію і створювати нові творчі інтерпретації вже в сучасному світі.

Наукова новизна дослідження. Полягає в поєднанні та в дослідженні двох технік, писанки та травлянки, які вирішені в об'ємно-просторовій композиції та дослідили традиційну символіку для інтерпретації її в сучасному орнаменті.

Мета дослідження. Дослідження української писанки та створення об'ємно-просторової композиції “Всесвіт писанки”, шляхом творчої інтерпретації традиційних писанкових орнаментів. Для досягнення мети, поставлені такі завдання як:

1. Дослідження історичного розвитку і значення писанкарства;
2. Аналіз символіки та орнаментальних мотивів в писанці;
3. Визначення регіональних особливостей традиційного писанкарства в Україні;
4. Дослідження ролі писанки в сучасному мистецтві;
5. Розгляд питання збереження і популяризації писанкарства в сучасному світі;
6. Виконання декоративного панно в матеріалі;

Об'єкт дослідження. Стилiстичнi та колористичнi особливостi українських традиційних та сучасних авторських писанок.

Предмет дослідження. Використання сучасних стилістичних та технічних прийомів писанкарства у створенні об'ємно-просторової композиції “Всесвіт писанки”.

Матеріалами дослідження стали: власні спостереження, ескізування, експерименти з різними техніками та формами. Аналіз композицій в

сучасному декоративному мистецтві. Розглядання кольорознавства в українському народному мистецтві. Розмови з практиками писанкарства, майстер-класи, наукові дослідження, збірки писанок з різних регіонів України та етнографічні або мистецтвознавчі роботи про писанку.

Практичне значення кваліфікаційної роботи. Отримані результати можуть бути використані у викладацькій діяльності при розробці навчальних курсів і створенню методичних посібників, у музейній справі, при створенні навчальних програм з декоративного мистецтва, а також у сфері сучасного дизайну та художньої творчості. Вони сприятимуть популяризації писанкарства та збереженню його традицій для майбутніх поколінь.

Апробація результатів та публікації.

1. Участь у методичному нетворкінгу «Використання природних барвників у писанкарстві» (м. Луцьк, Волинський краєзнавчий музей, 2024 рік)
2. Писанка авторського виконання представлена на обласному конкурсі «Великоднє диво» у номінації «Писанкарство» (ІІІ місце, м. Луцьк, 2024 рік);
3. Писанка авторського виконання представлена на обласному конкурсі «Великоднє диво» у номінації «Писанкарство» (ІІ місце, м. Луцьк, 2025 рік).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Перший розділ присвячений історії, символіці та регіональним особливостям писанкарства. У другому розділі висвітлено методики і послідовність етапів кваліфікаційної роботи, зокрема із художніх, технічних та змістових аспектів в створенні об'ємно-просторової композиції в основі якої закладені писанкові мотиви. Загальний обсяг теоретичної роботи становить 34 сторінок, з них основного тексту 29 сторінок. Список використаних джерел містить 29 найменувань. Об'ємно - просторова композиція складається з трьох кубів, який з них найбільший розміром 40 × 40, середній 30 × 30 та маленький 20 × 20 : центральну композицію займає 1 страусине яйце та розміщені навколо нього ... гусячих яєць.

РОЗДІЛ 1

ВСЕСВІТ ПИСАНКИ: ІСТОРІЯ, СИМВОЛІКА ТА МИСТЕЦТВО

1.1. Історичний розвиток писанкарства.

В культурі наших предків писанка символізувала народження Всесвіту і уособлювала в собі життєдайну силу природи [24]. Світ виник з все суцього яйця-райця, так вірили давні слов'яни.

Предки вважали, що символи, якими розписували яйця, містять велику силу, захищають від злих духів і хвороб, забезпечують родючість полів, сприяють продовженню роду та приносять добробут і щастя [25]. Кожен з тих символів мав своє значення і певну магічну функцію. Наприклад для забезпечення тепла і врожаю, зображали сонячні знаки, а для води і дощу - хвилясті лінії, для родючості символом були рослинні мотиви.

Коли на Русі у 988 році прийняли християнство, писанка набула нове символічне значення. Писанку почали асоціювати з воскресінням Христа і з святом Великодня але і дохристиянські традиції та символіки не зникли, а навпаки гармонійно поєднали з християнським світоглядом. В християнській легенді розповідається що після воскресіння Ісуса, Марія Магдалина прийшла до Римського імператора Тиберія і розповіла про це диво. Вона принесла в подарунок йому звичайне яйце, як символ життя, з словами "Христос воскрес". На що імператор дав відповідь що воскресіння таке ж неймовірне як і те що це біле яйце стане червоним. В цю ж мить яйце почервоніло і стало символом воскресіння та перемоги життя над смертю. З тих пір червоне яйце стало одним з важливих символів Великодня в християнських традиціях.

Згодом в Україні з'явилися регіональні школи писанкарства з різним власним стилем, орнаментикою та кольоровою гамою. Наприклад на Гуцульщині характерним були писанки з геометричними фігурами, які поділялися на багато дрібних сегментів, а на Поділлі зображали дерево життя і в цілому рослинні мотиви. Стримані кольори та архаїчну символіку можна зустріти на Поліссі, а Слобожанщина поєднувала і рослинні і геометричні фігури. Традиційно розписували воском наносячи на ті елементи, які залишатимуться білими, далі фарбувалися в світлі кольори і поступово процес повторювали занурюючи в темнішу гаму.

В радянські часи традиція писанкарства підтримувалась в західній частині України та в діаспорі яка набула активне відродження в часи здобуття Україною незалежності у 1991 році. На сьогоднішній день є чимало майстрів, різних фестивалей, майстер класів та навіть музеїв і один з найвідоміших в Коломійі. Сучасними писанкарями зберігаються традиційні техніки та орнаменти при цьому створюючи поєднання давніх символів з новими мистецькими тенденціями.

Українську писанку визнали унікальним явищем світової культури. Вона входить до нематеріальної культурної спадщини України будучи одним з найяскравіших символів української ідентичності в світі [2]. Так писанка, зберігаючи в собі свою сакральну сутність і цінність, мала довгий шлях в розвитку від оберегу наших предків до символу Української національної культури.

Одним з цікавих фактів було те, що дослідники використовували писанку для розрізнення доісторичних могил слов'ян або неслов'ян. Це свідчить про унікальність твору писанкарства в слов'янській культурі і має

ідентифікацію в етнічних групах, згодом це формувало наш український етнос [8]. Через такі аспекти могли відрізняти слов'янську культуру від неслов'янської ще в давні часи, а завдяки безперервному демонструванню і передаванню мотивів писанок, як художню давню традицію до сучасності, маємо глибокі історичні корені в українському писанкарстві.

Не менш цікава деталь в історії є керамічні яйця-писанки з кульками всередині, вони були оберегами, вважали що при струшуванні відлякували звуком злих духів. Такі артефакти знаходили в похованнях Києва, що свідчить про популяризацію таких яєць. Зазначено, що в період Київської Русі, виявлені лише керамічні яйця торохкальця. Їх писанками можна називати лише умовно, додаючи слово керамічні.

Якщо говорити про ритуальні практики то писанки використовувались в різних ситуаціях, наприклад для закопувань в землю, щоб забезпечити землю родючістю для багатого врожаю, розкладали по могилам предків, для покладання в могилу діток або закохані використовували для висловлення своїх почуттів. Але і створення писанки також вважався ритуалом при якому надавали увагу певному часу початку роботи, перед процесом читали молитви і враховували для кого призначається оберіг [27].

1.2 Символіка писанкових орнаментів та кольорів у культурній традиції українців.

Писанка сама по собі є глибоким символічним змістом в якому поєднуються різні кольори та елементи. Українці вірили в правильне поєднання кольорів та символів для наділення магічної сили в писанці. Науковці налічують сотню різних символів [29]. Колірна палітра є

глибокою символікою і кожна виражає різну енергію. В писанкарстві все починається з чистого, невинного та світлого білого кольору, опісля переходили до світлих кольорів і уособленням просвітлення та знання відображались в жовтому барвнику, який є символом тепла, сонця, врожаю, багатства та зірки з місяцем. Далі з теплих кольорів, сильним оберегом від злих сил був червоний, передавав життєву силу, пристрасть та любов. Затишок дому був в коричневому кольорі, який був для добробуту. Сила рослинності відображалась в зеленому, символізує відродження природи весною, здоров'я та родючість. Спокій та гармонію знаходили в синьому для повітря, неба, води та Божої волі. Щоб вшанувати предків і вічність, землю і родючість - використовували чорний. Для духовності, віри, терпінню, витривалості та покірності, рідше але використовували фіолетовий.

Більшість з тих орнаментів, які дійшли до нашого часу мають давнє походження. Через орнаменти наші предки вірили, що могли взаємодіяти з різними природними та духовними сутностями, все те, що керувало всім сущим [9]. Передусім хотіли проілюструвати все навколишнє, що вважали своїм захистом від злих впливів та віднайти божественну силу. З часом це світосприйняття стала цілою системою елементів якими оздоблювали писанки. Через нестачу знань про стародавні вірування українців, сучасним людям нелегко розтлумачити ці знаки. Орнамент міг з плином часу змінювати своє значення або просто співіснувати з ним [10]. Через це і ставало нелегкою справою розшифровувати такі переплети культур. Хоч і багато ще символів є зашифрованими та на сьогодні вченим все ж вдалось розтлумачити частину.

Одним з найпоширеніших знаків є сонце, він був центральною частиною в давніх українців. Одним з головних язичницьких богів був

Даждьбог, займав особливе місце і віру в силу сонця, що саме від нього залежить життя. Тому орнамент у вигляді кола, спіралей, восьмираменної зірки, хрестів із загнутими кінцями було сонце і часто трапляється на писанках. Ще такі зображення називали: “ружа”, “ділові рукави”, “павуки” та “рукави”.

“Триніг” або “триквер” теж був поширеним у давніх солярних символах, мав три промені, які йшли з однієї точки із закрученими кінцями, чимось схожі на баранячі ріжки. Це є уособленням триєдності в вищих божественних сутностях. Подібний знак до цього є хрест - знак чотирьох сторін світу і просторової структури Всесвіту. Відомий ще як “гачковий” або “ламаний хрест” та, як “свастика”, “сварга”, “снастя” і прив’язують до слов’янського Бога Сварога.

Не менш цікавим сакральним значенням було те що поділ на чотири частини були схемою для будування стародавніх поселень та при писанкарстві традиційно яйце ділиться на чотири площини будучи хрестоподібним, наче поділяє орієнтацію в просторі, структурування та чотири сторони світу [13]. Хрест не є просто умовною позначкою сонця, це не лише про ідеограму, яка передає уявлення про рух сонця протягом доби: це про його народження вранці, смерть ввечері та воскресіння наступного дня. Таке глибоке значення надали Християни цьому знакові в орнаментиці.

Можна ще зауважити, що очевидно це не єдине його значення, також його пов’язують з процесом видобування вогню, звідти і походять такі, як кресало і низка пов’язаних із ним понять [11].

Свастика відрізнялась від хреста тим, що вказувала напрямок руху і цим же рух за сонцем віщував добро, а якщо проти сонця - лихо. Є

припущення, що поєднання кола з хрестом символізувало добу, а коло з свастикою - рік. Цей знак вважався в давніх віруваннях благим, що захищає від нещастя і сприяє народженню дітей. Тому такі писанки дарували тим хто прагне стати батьками.

Ружа символізувала різні небесні світила. Найчастіше її зображували з двох боків яйця і ототожнювали з сонцем, а коли повторювався символ по всій поверхні, вважали зірками. Ружа має кілька назв: бокова, повна, полудева, сторчова рожа тощо.

Култ сонця ще поєднувався тісно з культом оленя та коня. Згідно вірувань, коли сонце подорожує небом та підземним світом, саме олень виводить його вранці з-під землі на своїх рогах. Є декілька версій значення оленя, його приписували, як Прометея, який викрав сонце в бога землі, за що був покараний, та це було вчинком, яке принесло небесне світло людям або що олень вів у західну частину світла, тобто країну мертвих і тому образ пов'язували з переходом душ до потойбіччя. До цього ж такі міфічні функції прив'язували і до коня.

Наступним важливим джерелом була вода в житті давньої людини і тому її часто символізували в орнаментах писанки. Мала хвилястий або зигзагоподібну лінію. Ще такий знак уособлювали з змією приписуючи їй мудрість та багато чого іншого хорошо для приплоду худоби. В топоніміці України ще збереглися згадки про такий культі, є навіть назва міста Зміїв або Змієві вали, давні оборонні споруди, які збереглися в центральній частині України. Але воду ще зображали, як дощ та хмари під виглядом маленьких трикутників з гребінцями або грабельками. Могли поряд зобразити краплі, які символізували зерно, що поливає дощ і забезпечує хороший врожай. Орнамент наче слугував молінням про небесну вологу.

Хвилястою лінією називають безконечник або кривульку, які виявили ще в неолітичну добу на трипільській кераміці. В різних регіонах безконечника зображають по різному, на сході і в центрі України має вигляд великих хвиль, які охоплюють всю поверхню писанки, а на заході вони здебільшого лаконічні та дрібні. Окрім цього змія і хвилясті лінії могли зображати ще як спіраль або знак, який схожий на англійську літеру S.

Безконечника зображали в цілях рамки для основи орнаменту і образ перегукувався з кривим танцем в народних пісенних традиціях.

Багатозначним в народній символіці є трикутник і окрім дощу він міг уособлювати зоряне небо, зазвичай заштриховували. Подібне значення має ромб та квадрат, які поширені на гуцульщині та на Буковині [13].

Всередині таких геометричних фігурах часто зображали решето або решітку. Це давній палеолітичний символ, який уособлював богиню неба. Окремим видом писанки є сорок клинців, це сорок трикутників, які поділяли поверхню яйця і частина з них виконана по білому тлі, залишаючись порожньою, а частина зафарбована в різні кольори. Так кожен клинець символізував вид діяльності людини або природи, такі як сонце, зорі, місяць, воду, землю, повітря, скотарство, бджільництво, оранку, садівництво тощо.

Під час нанесення таких клинців виконували спеціальні примовки або ж співали гаївки. Первісним значенням було пов'язане з уявленням про просторово-часовий поділ. Існують різні припущення щодо визначення цього орнаменту. Заштриховані трикутники вважали символом землі та не заштриховані - небо та іноді добавляли крапки чи коло, що могло означати день та ніч. Таких клинців могло бути не лише сорок, а траплялись і

двадцять чотири, сорок вісім або навіть дев'яносто шість. Проаналізувавши суто писанкову символіку, дійшли висновку, що в давніх українців був восьмирічний календарний цикл, тобто вісім років по дванадцять місяців це дев'яносто шість місяців [29]. Така ж структура проглядається в зображеннях восьмираменних зірок тобто ружі. Кожен з сегментів зірки позначається крапками-сонцями або ж трійчастими елементами. Рідше зустрічається шестираменна зірка, яка в дослідженнях символізує сторони горизонту і виходячи з цього, вісімка утворює чотири основні та різні напрями. Тому йдеться про горизонтальну структуру неба, а вертикальна складається з трьох небесних сфер, де в першій були святі, в другій янголи, а в третій Бог.

Все ж важливим був чотирирічний цикл, який поділявся на дві частини відображаючи віру існування двох світів, тому поверхню яйця ділили на дві, чотири або ж вісім частин та уособлювали собою модель всесвіту, чотири є просторовим або горизонтальним поділом землі та неба, а три це центральні рівні неба, тобто вертикальний вимір. В контексті часу такий поділ відповідає чотирьом порам року, яка з кожних мала по три місяці.

В багатьох писанках зустрічаються зображення сосонки, що символізує земну рослинність і у віруваннях вона також пов'язувалась з культом змії, що було джерелом родючості та жіночої сили. Має різні варіації в залежності від регіону та подібна чимось до бесконечника. Наприклад в Карпатах вона називається смечкою. Також до прадавніх рослинних символів входить завиток, який ще називається круцька або пання та баранячі роги, тобто симетричні спіралі, що символізує відродження плодючості та природи.

Не мало уваги привертає писанка із зображенням богині Берегині у якої фігура з піднятими вгору руками могла мати дві або ж чотири, шість рук. Такий силует утворював образ дерева - символ Великої Богині. Найпоширеніше зображували на Поліссі та Західному Поділлі і в народі називали жучками через її схематичну форму, яка подібна до літери “Ж” і часто нагадували фантастичні декоративні квіти.

Про Богиню говорять, як про прородительку, володарку неба та всієї природи, покровителькою небесних вод, від якої залежить плідність та родючість. Мала подвійне значення, як джерело життя та смерті, тому з одного боку вона - це добра мати-Рожаниця, яка дарує життя, а з іншого - злостива, безжалісна вершителька людської долі. З занепадом культу Великої Богині образ розпався на багато міфологічних істот, які переважно були негативними героями, такі як русалки, лісовики та водяні рухи.

Одним з різновидів зображення на писанках Великої Богині є композиція з мотивом ”кучер”, яку ще називають “королева”, “кучер з деревом та сонцем”, “косиці”, “крила”, “кингиши”, “качур” і вони є дуже схематичними та нагадують тварин або рослини тому і мають в народі такі назви. Основний елемент іноді розташовували в нижній частині композиції ніби символізуючи змію біля ніг богині-дерева, над якою сяє сонце. В цьому випадку Берегиня виступає, як володарка землі та неба, а в іншому випадку “кучер” зображується в верхній частині світового дерева з трьома стрілами або дубовими ріжками, з короною чи крилами. Часто використовували чорне тло для підкреслення жіночої природи “кучера”, тобто парного символу змії. Іноді цей орнамент подвоюється, утворюючи дзеркальне зображення і натякає на дуальність самої богині. Вона це уособлення двох рис, як неба так і землі, як добро так і зло, як життя так і смерть, як літо так

і зима. В спрощеному варіанті вона трансформується в перекресну сигму, яка розташовується горизонтально.

Ще до її символів входить також косий хрест, який часто поєднували з сигмою або прямим хрестом, яка іноді перетворювалась в свастику. Поєднання символізувало єдність чоловічого з жіночим начал і вважалось джерелом життя й творення.

Розповсюдженим орнаментом в писанках був мотив Світового дерева і має різні варіації. Іноді виглядає, як маленька сосонка біля якої розміщували декількох оленів або дерево подавали в формі “вазона” з листочками та квітами. Цей так званий горщик міг бути в формі ромба, чотирикутника або ж трикутним та символізувати землю, доповнювали рисочками, наче вода та засівали крапками ніби насіння, що вказувало на підземний або нижній рівень світобудови [14].

Порівнюючи знак Богині та таких вазонів можна помітити спільну схожість між собою. Перехідними образами між ними є зображення соняшника і павучка. Дерево є не лише символом життя в народному уявленні, а і наче своєрідна вісь, яка поєднувала три рівні світу. Душа по цьому дереві могла піднятися на небо або потрапити на “той світ” де панує богиня. Яскравим співвіднесенням є ритуал, який втілював уявлення про дерево, як образ богині, коли на зелені свята дівчину прикрашали зеленню, стрічками, намистом та водили по селу для життєдайності сили природи [20].

Дерево життя що характеризувало розвиток роду, про батька, мати та дитину, що позначалось стовбуром з трьома гілками та листочками або квіточками. Таких гілочок могло бути і п’ять, що мало ознаку дерева, яке

розвивається. На гілках з'являлись нові пагінці з трьома листочками, що нагадувало тризуб, звідси і з'явилась ще одна назва орнаменту - трилисник.

Шлях до неба пов'язували не лише з деревом, а і з драбиною, тому в багатьох писанках де є зображення дерева, часто доповнювали знизу драбиною, що має сакральне значення про міст між світами.

Давнім, ще з доісторичних часів, є знак з архаїчним мотивом, символ в формі руки і мають ще такі назви, як "рукавичка", "дідові пальці", "божа ручка". Рука була уособленням сили, влади і здатності захищати, наділялась особливою магічною енергією. Таке зображення могло сприйматись, як знак божественної присутності, символом захисту і цілісності. Іншим значенням це трактували, як явище східного сонця.

Зображення руки передаються з трьома або чотирма пальцями і асоціювали це як сонячне божество з птахами тому відбитки здавались подібними до пташиних слідів, звідси і походила назва або курячі лапки або сорочачі лапки.

До цього ще є ведмежа лапа з такими ж мотивами, звісно пов'язували з культом ведмедя, а в давнину образ ведмежої голови, яку символічно відрубували, передавала силу та якусь містичну присутність всіх ведмедів. Подібні знаки, такі як лисячий хвіст, вовчі зуби та заячі вушка - також несли якийсь магічний символізм. В фольклорі вовчий укукус був перетворюючою силою так як вовка сприймали, як земне божество, що несло в собі і добро і зло.

Назви сучасних писанкових мотивів не завжди має відповідність з початковим значенням символів, більшість просто втратили з плином часу

зміст але попри це залишаються важливими елементами в народній уяві [13].

Крім того ще писанки оздоблювали рослинними візерунками, які мають назви пов'язані з квітами, листям та деревами: калина, виноград, яблуня, дубове листя, лавр, тюльпани, орхідеї тощо. Такі мотиви могли символізувати дерево життя та слугували своєрідними побажаннями, орнамент дубового листя дарували для побажання довгого життя та сили. А березівник містив в собі сакральне значення в дохристиянських традиціях та як збірний образ натякав на священний гай.

Зокрема траплялись і зображення тварин, здебільшого птахи такі, як зозулі, кукушки, сороки і в різних варіаціях могли символізувати рівні світобудови, бути ознакою богині-покровительки, або ж своєрідним заклик до родючості, як природної так і тваринної [23].

Впізнаваним мотивом і досить поширене майже по всій території України є символ волове око, яке уособлює око божества по імені Велес, він той хто захищає худобу та в загалом господарство. Має вигляд зроблений з двох або трьох концентричних кіл і ніби символічно спостерігає за добробутом сільського життя [21].

Символ церкви також займає досить особливе місце в українській традиційній культурі. Церковці, дзвінички, монастирі - це назви писанок, які часто зустрічаються в Карпатських регіонах. В побудові схожі на тричленну композицію, яка схожа на світове дерево, тобто центральний символ впорядкованого світу.

Важливим елементом в писанці є не лише орнамент, а і колористика, вони несуть чималий зміст навантаження, хоч і з часом певні первісні значення барв дещо втратились [12].

Один з перших символічних кольорів серед людської історії був червоний, який пов'язували із теплом, кров'ю та тілесністю. Поєднало в собі і сонячну енергію і любов, ніжність та красу. Звідси і йде близьке поняття “краса”, “ясність” та “ласка”. Червоні писанки сприймалися, як носії чогось доброго та злагодженого, через архаїчні свідомості символізували гармонію форм та стосунків в світі. Цей колір остаточно закріпився. як значення молодості, життєвої сили, надії на одруження та радості і часто пов'язували з сонцем.

Особливе значення має і чорний колір, хоч і сприймається досить похмурим і пов'язаним з чимось потойбічним. В архаїчних традиціях він не сприймався однозначним негативним змістом, оскільки добре і зле не мало такого чіткого поділу. До прикладу в поєднанні чорного з червоним в орнаменті крутороги з тригерами, сприймається як первісне, сильне та тривожне. Відображали різні світи, космос і хаос, світ духів та природи, землю та небо.

Часто на чорному тлі зображали зміїв, які символізували підземний світ але варто лише змінити колір на червоний і змію трактують, як качура. Це говорить про зміну значення кольору в певному етапі культури, червоний наче змінював спосіб сприйняття зображень.

Кольори мають свою семантику, жовтий мав асоціацію з небесними тілами такими, як місяць та зорі але і з багатим урожаєм. Блакитний відображав в собі небо та повітря, а в магічних контекстах - здоров'я.

Зелений відображав оновлену природу, весну, розквіт життя. Бурий або ж брунатний, як джерело життя, земля. Для передання щастя в родину, любов, злагоду та добробут, використовували декілька кольорів. А поєднання білого з чорним символізувало шану до померлих душ. В різних регіонах України, були різні значення кольорів. Особливою є писанка крапанка, яка вкривається плямами різних кольорів без чіткого малюнку. В дохристиянській традиції вважали крапки зерном, які засіяні в землю для проростання майбутніх плодів. При християнстві почали їх вважати сльозами Богородиці. Часто їх саме червоним кольором робили, але й зустрічаються в інших різнобарв'ях та поєднували з різними традиційними орнаментами, які додають композиції більше емоційної виразності.

Писанки та орнаменти сприймаються, як прояв любові до світу, до самого Бога, до природи та ближнього. Важливо зберігати таку традицію і всі ці образи для передавання нащадків, як частинку душі нашого народу, наче спогади з дитинства, що живе в колективній пам'яті.

1.3 Особливості регіонального писанкарства України.

Кожен з регіонів має свої особливості, як в кольорі так і в орнаментах, в композиційних рішеннях та технік виконання. Глянувши на виріб можна було неозброєним оком зрозуміти з якого регіону писанка та, що нею хотів передати автор, через деякі роботи розповідали історії про життя людини чи цілої родини [26].

Одним з центральних та давніх писанкарств вважається Гуцульщина і писанки відрізняються своєю складністю в композиції, величезною кількістю деталей, мініатюрністю та глибоким символізмом. Традиційно використовують жовтогарячі кольори, переважно жовтий, чорний та

помаранчевий, іноді використовують фіолетовий, білий та зелений. Серед орнаментів зустрічаються солярні знаки: хрест, дерево життя, драбинки, зображення тварин або природи, трикутники, колоски, дубові листя, колоски і кожен має своє глибоке значення [15].

Своїми ніжними кольорами відрізняється Поділля де часто використовують пастельні відтінки світло-зеленого, блакитного та рожевого, а серед орнаментів використовували геометричні фігури з меншою деталізацією та часто зображували сітки, граблі, віконця та стилізовані рослинні мотиви [22].

На Поліссі писанки прості але з глибоким змістом в візерунках, де мотивом є хвиля, крапки та сонце з переважно темними фонами, чорним або темно-коричневим та з яскравими лініями червоного та жовтого кольорів [7]. Найбільш використовують техніки мальованки та крапанки.

В Буковині поєднують традиційний гуцульський стиль разом з румунськими впливами. Розписують вишуканим, декоративно розвиненим мотивом і виконані вони з темним фоном з величезною кількістю деталей. Геометризовані орнаменти зустрічаються в Наддніпрянщині, де поєднуються вусики, ромби, хрести та лінії, маючи при цьому помірну палітру кольорів і найчастіше це чорний, червоний та жовтий кольори.

В загальному особливості регіональних українських писанок зумовлені, культурною, природною, релігійною та історичною умовою. Незважаючи на різноманіття стилів, всі писанки об'єднані одним саркальним змістом і функцією оберега [9]. Таке розмаїття в регіональному писанкарстві є важливим та цінним джерелом в пізнанні духовної культури українського народу.

Традиційні орнаменти писанок впродовж століть залишаються не лише оберегами, а і виявом символічного глибокого бачення народу. Архетипічні значення залишаються попри переосмислення образів писанки серед сучасних митців залишаючи всі його символи адаптуючи під орнаменти, форми та техніки в нових контекстах [19]. Поміж цього використовують масштабні форми, інсталюючи величезні писанки, пробують поєднати нові матеріали такі, як скло, текстиль та метал та навіть поєднують цифрові технології з звичними традиційними орнаментами. Звісно для збереження ідентичності, писанка і писанкарство набувають значення в культурних та соціальних проектах. В умовах поствоєнного та воєнного стану образи писанки використовуються в сучасному декоративному мистецтві, як елемент патріотизму та сакральних змістів. На сьогодні писанка є інструментом художніх комунікацій, що здатний поєднати традиційне з новітнім баченням самовираження, а не бути лише спадком з минулого.

На даний час актуальність набирає питання щодо збереження національної традиції в сучасному світі. Таке унікальне явище має розвиватись, як в професійному середовищі так і в побутовому [5]. Основною загрозою є втрата інтересу зі сторони сучасних мистецтв, сприйнятті писанки, як великодній сувенір та витіснення ручних праць в масових виробництвах. Тому є необхідність популяризації писанкарства, як художнє явище [3]. Для ефективності збереження традиції варто проводити фестивалі, конкурси, майстер-класи з розповіддю, інтегрувати писанки в освітні процеси, активно поширювати в соціальних мережах, як онлайн курси та і для загального розвитку, для музейних, наукових діяльностей з методичними матеріалами, дослідженнями каталогами [28].

Популяризують писанкарство також в поєднанні традиційних форм з новітніми видами мистецтв тобто в інсталяціях, інтер'єрах, цифровій графіці для сприяння актуальності писанок в сучасному культурному середовищі [1].

Саме так зберегти писанкарство є справою не лише майстрів чи етнографів, а і в поєднанні різних діяльностей в широкому культурному процесі, що спрямує на плекання національної ідентичності в культурній спадщині України.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ТА ЕТАПИ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1 Формування творчого задуму, етапи ескізування.

Писанка є традиційним українським великоднім яйцем яке оздоблюється різноманітною символікою за допомогою техніки розпису воском. Вона є однією з найдавнішої і найвиразнішої символіки української культури. Писанкарство є живою традицією яка поєднує в собі давні символи та сучасне бачення. Вона стала не просто оберегом, а визнаним витвором народного мистецтва, який представляє всьому світові Україну.

Сама писанка - це про поєднання глибокої символіки, індивідуального світогляду майстрів та мистецьких уяв що можуть втілюватися в мініатюрних розписах на яєчній шкарлупі. Яйце є основою життя та символом зародження Всесвіту. Це не мов працюєш з мікромоделлю світу, коли майстри беруть до рук яйця. В колориті орнаменти цієї композиції вони передають свою думку, побажання та емоції. Це мистецтво не про копіювання а про творчі активи відродження традиції. Згідно обраної концепції у об'ємно-просторовій композиції "Всесвіт писанки" було поєднано дві техніки писанкарства - травлення та класична, багатоколірна техніка лінійного воскового письма. При цьому вони відрізняються одне від одного за візуальним ефектом, але все рівно залишаються глибокими за символікою. В класичній техніці нанесли орнаменти воском з подальшим фарбуванням для створення багатоколірності, що робить візерунки контрастними, з чіткими лініями. Травлянка виражається в делікатності з ефектом гравіювання зображень. Наче яйце має вигляд давніх реліквій, що пройшли крізь часи. Об'єднання

їх в один проект дозволяє розкривати багатогранність української писанки, яка виражається, як в життєствердній класики та яскравості, так і в стриманості травлянки.

Писанки розміщені в кубах, де кожен куб символізує багатовимірний простір, в якому писанки виступають як джерело зародження життя. Прозорість стін кубів дозволяє роздивитися кожен витвір з усіх боків при цьому підкреслює його унікальність, зміст та технічні складнощі. Куби формують композиційну структуру в якій поєднання технік створює ритм. Класика слугує акцентом кольору, а травлянка як роздум, завдяки такій побудові відображається внутрішній рух від зовнішніх до глибинних, від яскравих свят до сакральних сенсів. Метою є показати не лише візуальну красу писанок, а і в об'ємно-просторовому вирішенні донести до глядачів діалог між традиціями та варіаціями в формах і змістах, між минулим та сучасним.

Проаналізувавши тему майбутньої композиції, зосередили увагу на традиційних символіках України, на колориті та об'ємно-просторовій композиції. Визначились з концепцією композиції, взяли за основу традиційну символіку і поєднали з сучасними поглядами. Центральним елементом стало декоративне страусине яйце для прадавнього символу зародження Всесвіту, навколо нього розміщуються писанки, які виконані в різних техніках для створення візуального руху маючи глибоку основу народного мистецтва.

Також в роботі присутній акцент на трьох основних кольорах, які розкривають в собі символічні значення в українській традиції писанкарства і таке поєднання формує в собі стійкий смисловий та декоративний трикутник. В порівнянні з іншими регіонами України у

Волинській писанці є менше насиченості і глибина палітри. Зазвичай орнаменти не є перевантаженими великою кількістю барв - 2-3 кольори, які дозволяють краще зосередитися на символіці в ритмі візерунків. Так підсилюється символічне значення композиції і забезпечує цілісність художнього образу. Свідомо обрана кольорова гама, яка характерна для Волинської писанки і в поєднанні якої зберігається автентичність, є не символічним, а візуально врівноваженим. Стриманість не стає бідністю вираженням, а навпаки є ознакою витонченості внутрішньої сили і символічних глибин притаманної для Волинської землі та її народному мистецтву.

Основні кольори - білий, чорний та червоний.

Кольори характерні для центральної та західної України створює смисловий акцент для підкреслення контрастних форм і підсилення виразності традиційної символіки в писанці. Де білий колір чистоти, який символізує гармонію, створює баланс підкреслюючи інші кольори та дає простір для сприйняття символів. В контексті роботи він є умовно чистою сторінкою на якій з'являється життя через орнаменти та сам колір.

Чорний сприймається глибоким кольором і в поєднанні з іншими надає контраст композиції, що уособлює в собі стабільність, а в композиції виступає, як ґрунт в якій росте символіка підкреслюючи орнаменти і поглиблює сприйняття форм, роблячи інші кольори виразніші.

Червоний символізує енергію та використовується, як сильний оберіг, при цьому маючи композиційну і символічну завершеність. Має головний енергетичний акцент, додає динаміки, теплоту та життєствердного настрою.

В цих кольорах чітко читаються орнаменти та зберігається естетична рівновага тому така колористична гама є змістовно обґрунтованою.

Ключовим є пошук композиційного рішення в об'ємно - просторовій композиції, поєднання традиційних змістів писанки з сучасними засобами вираження. В основі закладена квадратна фігура, що організовує простір і має візуальний каркас для розміщення писанки. Через цю форму можна з легкістю впливати на ритм, взаємодіяти з елементами та його масштабами. Геометрична фігура, як символ порядку, виконує не лише конструктивні функції, а і змістовну, поєднуючи окремі одне від одного писанки в одну цілу художню систему.

Писанка в композиції відображає не лише себе, як декоративний об'єкт, а і як носій технік, регіональних традицій та символік. Кожна з яких виконана в різних техніках, яка виражає різноманіття українського писанкарства.

Не менш важливо досягти візуальної чіткості й чистоти, для цього серед орнаментів акцентується увага на сучасній стилізації з традиційними мотивами: виважені пропорції, повторення елементів, що легко зчитати в просторі та чіткі лінії.

Таке рішення дозволяє гармонійно поєднати сучасне з традиційним, зауважити декоративну та символічну сторону писанок та створити композицію з цілісною картинкою, як один єдиний художній об'єкт і візуально і концептуально. Об'ємно-просторова композиція розкриває багатогранність в змісті української писанки, як частину всесвіту символів. Центральним об'єктом стає страусине яйце, як символ глибоких основ народного мистецтва та навколо розміщена композиція з менших гусячих

писанок. Оздобленні в двох техніках для розкриття багатогранності українського мистецтва. Використовуються традиційні символики, обрамленні в сучасну інтерпретацію задля збереження та продовження традиції.

2.2 Техніко-технологічна частина, виконання дипломної роботи.

Роботу над об'ємно-просторовою композицією розпочали з пошуку ідей, що поєднали б традиційну символіку писанки з сучасною стилістикою. Ескізування має декілька ключових етапів, першим ділом розробили кілька ескізів з різними ракурсами і формами для об'ємної композиції, обрали геометричну фігуру, яка стає логічною структурою для утримання об'єктів в середині і забезпечує їхню взаємодію між собою. Розробили макет в маленькому масштабі для пошуку естетичної композиції та обрали матеріал з якого виготовлятиметься дана композиція. Дослідили традиційні форми писанок та орнаментів для збирання матеріалу щодо технік, регіональних особливостей та символік. Відштовхуючись від цих матеріалів визначили символіку і орнамент, який використовуватиметься і формується в загальній концепції твору.

Наступним етапом стало створення серії начерків для пошуку орнаментального вирішення писанок та їх композиційного розміщення в просторі кубів. Основна увага на балансі та акценту в композиційному центрі де розташоване страусине яйце.

В ескізуванні стилізованого орнаменту використовували чіткі лінії, ритми поєднуючи з традиційним мотивом, адаптуючи до сучасного стилю.

В кольоровому вирішенні створили ескізи з обґрунтованими використаними білим, чорним та червоним кольорами. Опрацювали варіанти поєднання техніки класичної писанки з травлянкою, обдумавши поетапність роботи. Обрали найбільш вдалі композиції в яких гармонійно поєднуються просторова виразність, естетика та символізм.

На завершення виконання дипломної роботи здійснено оформлення згідно вимогами навчального закладу. Творча частина об'ємно-просторової композиції з писанками виконана в класичних техніках та техніках травлення, що розміщується в прозорих кубах для забезпечення візуальної доступності об'єктів з різних боків та акцентує увагу на художніх і символічних складових кожної писанки.

Пояснювальна записка до дипломної роботи оформлена у відповідності до стандартів навчального закладу. Записка складається з титульної сторінки, змісту, вступу, основної частини, що розкриває поетапність робіт над проектом, технік, орнаментики та символіки, а також висновки, список використаних джерел. Висвітлили особливості оформлення композиції, мотив, логічний підбір кольорової гами, та технічне виконання.

Оформлення пояснювальні записки супроводжувались аналітичними осмислення кожного з етапів творчих процесів та відповідними ілюстративними матеріалами, які подаються в додатках.

Висновки

В процесі виконання кваліфікаційної роботи “Всесвіт писанки” об’ємно-просторова композиція в техніці писанки, нами було досліджено писанку, як унікальне явище українського декоративного мистецтва, яке поєднало в собі сакральні змісти, етнографічні традиції та високі художні виразності. Проаналізувавши етнографічні матеріали, історичні джерела та зразки народних творчостей, виявили глибокий символізм писанкових орнаментів, різноманітні техніки оздоблень і також регіональні особливості, які зокрема характерні для Волинського краю в кольоровому вирішенні з мотивами та стилем виконання. В теоретичній частині роботи розглянули виток писанкарських традицій і еволюції в культурному контексті України, типології писанок з орнаментальними техніками і особливостями. Приділили не маленьку увагу символікам кольорів та знаків які зберегли зв’язок з давнім світоглядом уявлення українців.

Писанкарство є актуальним і в сучасному мистецтві та надихає нове покоління майстрів на створення інтерпретації з традиційними формами в нових матеріалах концепціях та стилях. В цьому можна переконатися в роботах Галини Тудай, Ірини Дудчик та Вікторії Гайдук. Творчості сучасних писанкарів, серед яких можна відзначити таких митців які експериментують з формами, змістом та техніками, свідчить про те що є жива еволюція цієї традиції.

Творчу частину роботи реалізували в формі об’ємно-просторової композиції з металевого матеріалу, яка поєднує в собі писанки ,що виконані в класичній восковій техніці та техніці травлення. Такі поєднання дають змогу продемонструвати багатогранну писанкарську діяльність і створити візуальні діалоги між динамічним виразним кольором і стриманою гравюрною фактурою. Розміщені писанки в прозорих кубах стали художніми засобами акцентуванню на кожному окремому об’єкті,

одночасно утворили цілісну просторову інсталяцію, яка уособлює в собі ідею всесвіта.

Результат роботи свідчить про актуальність збереження і популяризування писанкарства як живу традицію і джерело художнього натхнення. Композиція демонструє можливе сучасне осмислення традиційних форм через індивідуальні авторські бачення та композиційні вирішення.

В межах проведеного дослідження було досягнуто поставлено мету: проаналізували історію розвитку писанкарства, його духовно-культурне значення і його особливості символіки та орнаментів, а також розглянуто напрями існування писанки в контексті сучасного мистецького процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилюк І. *Писанкарство Буковини: історія та сучасність*. — Чернівці : Букрек, 2016. — 120 с.
2. Каталог «Писанка. Традиції і сучасність». — Київ : Музей Івана Гончара, 2021. — 80 с.
3. Кара-Васильєва Т. *Писанкарство: традиції та сучасність*. — Київ : Либідь, 2015. — 144 с.
4. Ключко Г. *Писанки Волині*. — Луцьк, 2018. — 64 с.
5. Косміна К. *Писанки України: символіка, техніки, регіональні особливості*. — Київ, 2010. — 196 с.
6. Косміна О. *Символіка української писанки*. — Харків : Фоліо, 2012. — 128 с.
7. Ковтун О. *Магія української писанки*. — Київ, 2015. — 112 с.
8. Манько В. *Українська народна писанка*. — Львів : Апріорі, 2012. — 240 с.
9. Мацко І. *Українська писанка. Збірка орнаментів*. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. — 64 с.
10. Мельник А. *Писанки Гуцульщини: мистецтвознавчий аналіз*. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2021. — 96 с.
11. Музей писанкового розпису. *Каталоги виставок (2010–2023)*. — Коломия : Музей писанки, 2010–2023.
12. Свенціцька В. *Українська народна писанка*. — Львів : Каменяр, 1995. — 160 с.
13. Скоропад Л. *Писанкарство Поділля: регіональні особливості*. — Вінниця : Тезис, 2019. — 88 с.
14. Станкевич М. *Українська писанка: символіка та техніки виконання*. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2018. — 120 с.

- 15.Ткаченко В. М. *Писанкарство в Україні: історіографічний дискурс кінця XIX початку XXI століття.* — Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2020. — 156 с.
- 16.Ткаченко В. М. *Розвиток українського писанкарства кінця XIX початку XXI ст.: регіональні особливості, сучасні трансформації.* — Київ : Міленіум, 2023. — 232 с.
- 17.Ткаченко В. М. *Феномен українського писанкарства кінця XIX початку XXI ст. (історіографічний і джерелознавчий зріз).* — Київ : Міленіум, 2020. — 192 с.
- 18.Ткачук Я. *Писанкарство: традиції та сучасність.* — Коломия, 2012. — 96 с.
- 19.Бойко О. Сучасні тенденції в українському писанкарстві // *Народне мистецтво.* — 2020. — № 3. — С. 45–52.
- 20.Гончарук Т. Писанкарство як елемент нематеріальної культурної спадщини України // *Вісник НАН України.* — 2017. — № 4. — С. 33–39.
- 21.Івашків Г. Збірка писанок Музею етнографії та художнього промислу: особливості декору // *Народознавчі зошити.* — 2024. — № 5 (179).
- 22.Левчук М. Еволюція орнаментальних мотивів у писанкарстві Полісся // *Етнографічний вісник.* — 2019. — № 2. — С. 78–85.
- 23.Особливості українського регіонального писанкарства як засіб полікультурного виховання студентської молоді // *Молодь і ринок.* — 2021. — № 4 (193). — С. 93–98.
- 24.Романюк В. Писанкарство в українській діаспорі: збереження традицій // *Українознавчий альманах.* — 2022. — № 1. — С. 102–110.
- 25.Ткаченко В. М. Невідома праця 20-х років XX століття з історіографії писанкарства // *Соціум. Документ. Комунікація.* — 2020.

26. Магія красок: значення кольорів українських писанок URL:
<https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/magiya-krasok-znachenie-tsvetov-ukrainskih-1556456339.html>
27. Регіональні особливості українського писанкарства URL:
<https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/regionalni-osoblivosti-ukrajinskogo-pisankarstva/>
28. Символіка писанки в Україні URL: <https://lihtaryk.com.ua/simvolika-pisanki-v-ukrayini/>
29. Виникнення писанки і символізм її орнаментів URL:
<https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/viniknennja-pisanki-i-simvolizm-jiji-ornamentiv/>

Рис. 1.1. Галина Тудай.

Рис. 1.2. Ирина Дудчик.

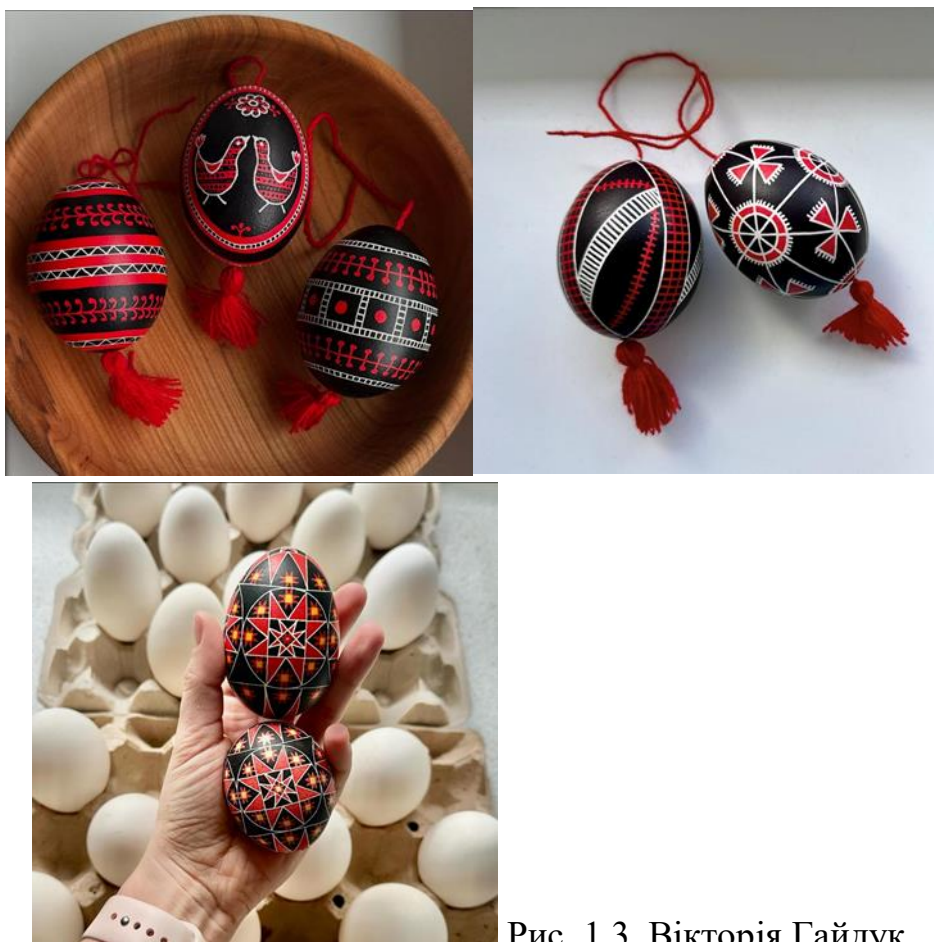

Рис. 1.3. Вікторія Гайдук.

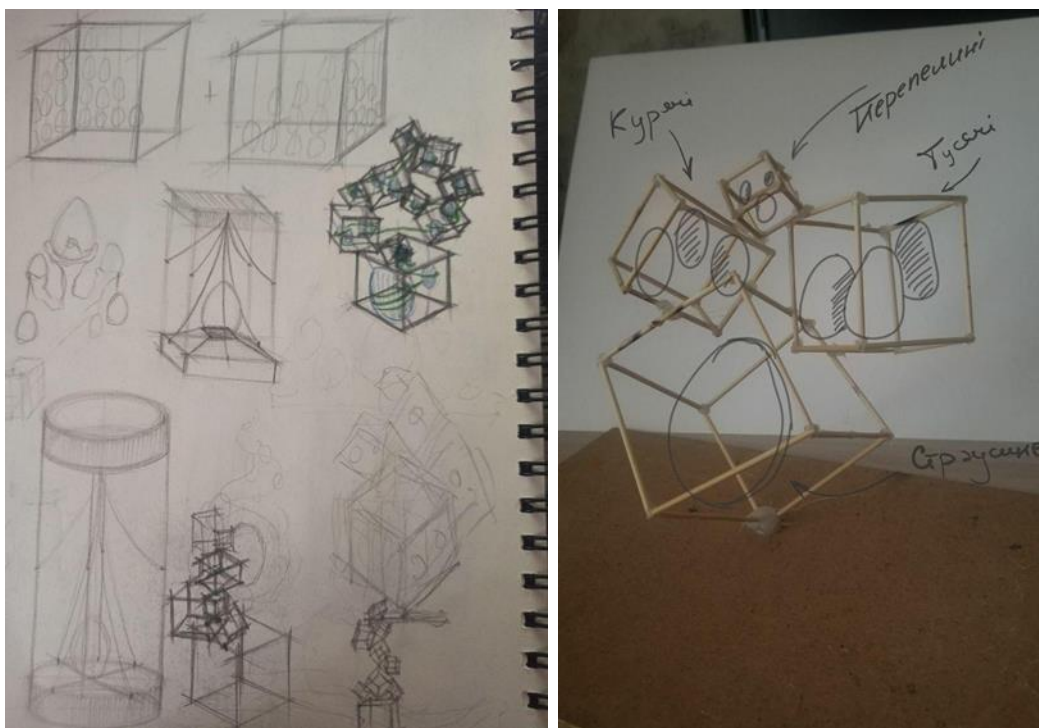

Рис. 2.1. Робота над ескізом та макетом.

2.2. Пошук колористичного вирішення

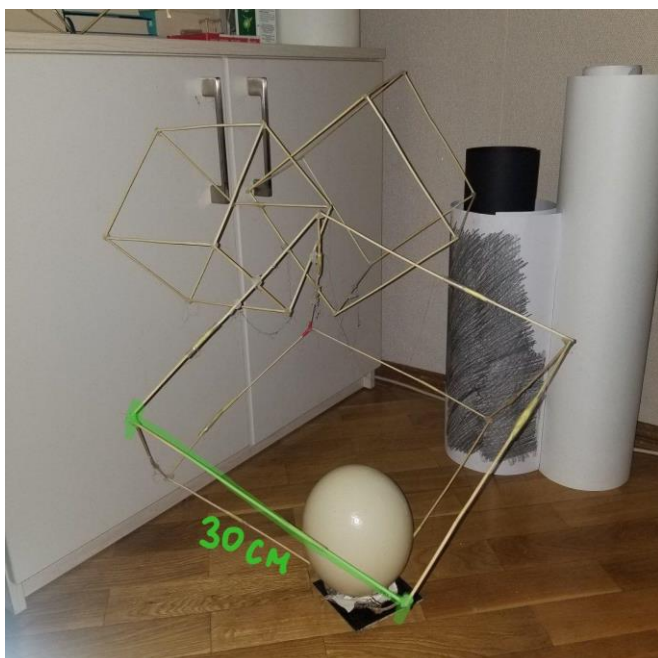
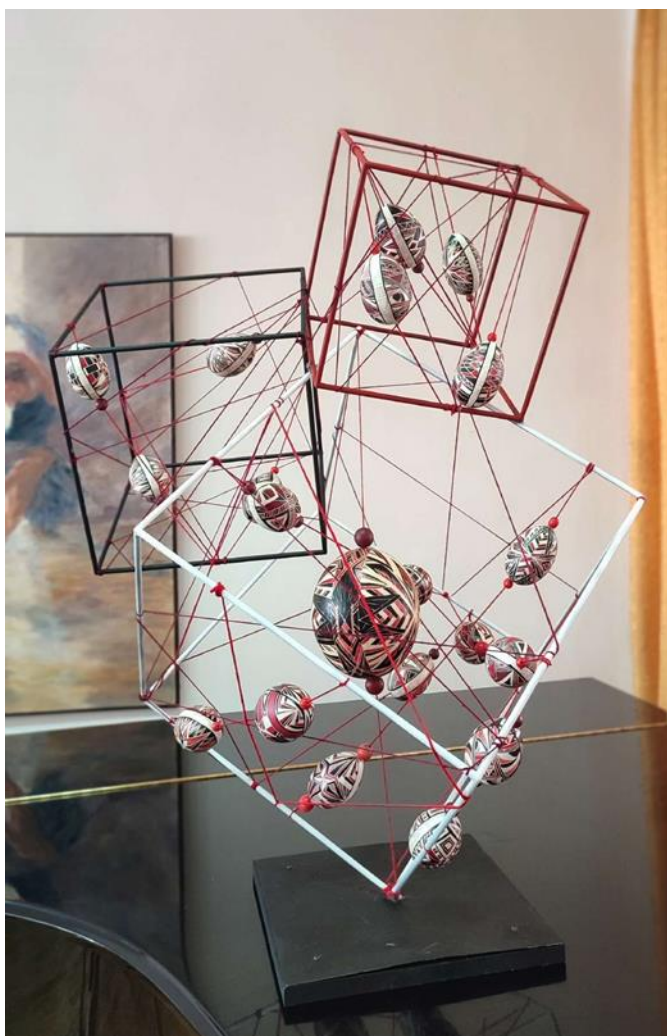

Рис. 2.3. Робота над макетом в натуральну величину

Завершена работа.

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи

на тему: ВСЕСВІТ ПИСАНКИ

студентки 42 групи спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

КОНЦЕВИЧ ІЗАБЕЛЛА ЗБІГНІВНА

Науковий керівник: ВАХРАМЄЄВА ГАЛИНА ІВАНІВНА

Кваліфікаційна робота на тему «Всесвіт писанки» присвячена дослідженню українського писанкарства як унікального явища декоративного мистецтва та створенню авторської об'ємно-просторової композиції в цій техніці.

Актуальність теми зумовлена необхідністю збереження та популяризації культурної спадщини України, зокрема писанки як сакрального символу національної ідентичності, що поєднує дохристиянські традиції з християнською символікою та сучасними мистецькими практиками.

Метою дослідження є вивчення символіки, орнаментів та регіональних особливостей українських писанок і втілення цих знань у створенні об'ємно-просторової композиції «Всесвіт писанки», в якій поєднано класичну техніку воскового розпису та травлення.

У першому розділі роботи розкрито історичний розвиток писанкарства, його духовно-культурне значення в українській традиції, проаналізовано символіку кольорів і орнаментів, розглянуто регіональні особливості стилів — від гуцульських до поліських та подільських. Авторка глибоко дослідила сакральне наповнення писанкових мотивів як елементів світогляду українців.

Другий розділ присвячено аналізу творчого процесу: від формування ідеї до реалізації композиції. Детально описано етапи ескізування, вибору форм, орнаментів і кольорової гами. У композиції використано прозорі куби, в

яких розміщено писанки, виконані в двох техніках. Образно, ця інсталяція втілює взаємозв'язок між глибинами традицій та сучасним переосмисленням національного мистецтва.

Ключові слова: писанка, композиція, орнамент, символ, травлення.